Język włączający jako narzędzie integracji.

Ewa Stoecker,
Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej
10 października 2018, Nowy Sącz

Plan prezentacji

1. Funkcje komunikacji
2. Rola tożsamości w zjawisku wykluczenia.
3. Łańcuch dyskryminacji – skąd się bierze nierówne traktowanie?
4. Rola języka – wprowadzenie.
5. Język deficytu i język inkluzywny.
6. Modele niepełnosprawności.
7. Inkluzywna komunikacja.
8. Edukacja antydyskryminacyjna.

Funkcje komunikacji

- **funkcja informacyjna** (referencyjna, przedstawieniowa) prezentuje jak komunikat odnosi się do rzeczywistości (odpowiada na pytanie czy komunikat jest prawdziwy, zgodny z rzeczywistością,
- **funkcja ekspresywna (ekspresyjna)** opisuje stosunek nadawcy do komunikatu, zawiera informacje o tym co czuje, co myśli, czego chce nadawca (najważniejszy jest tu nadawca).
- **funkcja impresywna (perswazyjna)** nadawca poprzez komunikat ma wpływ na odbiorcę lub chce wywrzeć na odbiorcy jakieś wrażenie, przekonać go, skłonić do zmiany poglądu, postawy, zachowania

Funkcje komunikacji

- **funkcja fatyczna -** podtrzymywanie kontaktu (potakiwanie, pytania, twierdzenia rozwijające rozmowę, kierujące nią)
- **funkcja metajęzykowa** staje się pomocna w identyfikacji kodu, który jest wykorzystywany w komunikacji (inaczej mówiąc sprowadza się do tych informacji, które podpowiadają odbiorcy, jak ma odczytywać komunikat)

Budowanie wspólnoty

prof. Adam Pawłowski „ Komunikacja jako narzędzie wykluczenia”

Komunikacja – z łac. *communico* – budowanie wspólnoty
- „czynić wspólnym, coś z kimś dzielić”
- ”komuś czegoś użyczyć, udzielić, dopuścić do udziału”

Budowanie wspólnoty – zaznaczanie granic własnej grupy poprzez odniesienia do *innego* (często wroga, kozła ofiarnego itp.)

Komunikacja jest więc szczególną grą włączeń i wykluczeń a język jest tutaj narzędziem.

Kategoryzacja społeczna

Automatyczne dzielenie ludzi na grupy i kategorie.

Podstawowy podział to podział na grupy „własne” i grupy „obce”.

Kategoryzacja społeczna jest wynikiem tendencji umysłu do porządkowania i upraszczania świata oraz sposobem budowania przez jednostki pozytywnego obrazu siebie w oparciu o grupy, do których należą.

Tożsamość

To suma wszystkich społecznych identyfikacji z jakich korzysta człowiek opisując siebie.

To, kim jestem.

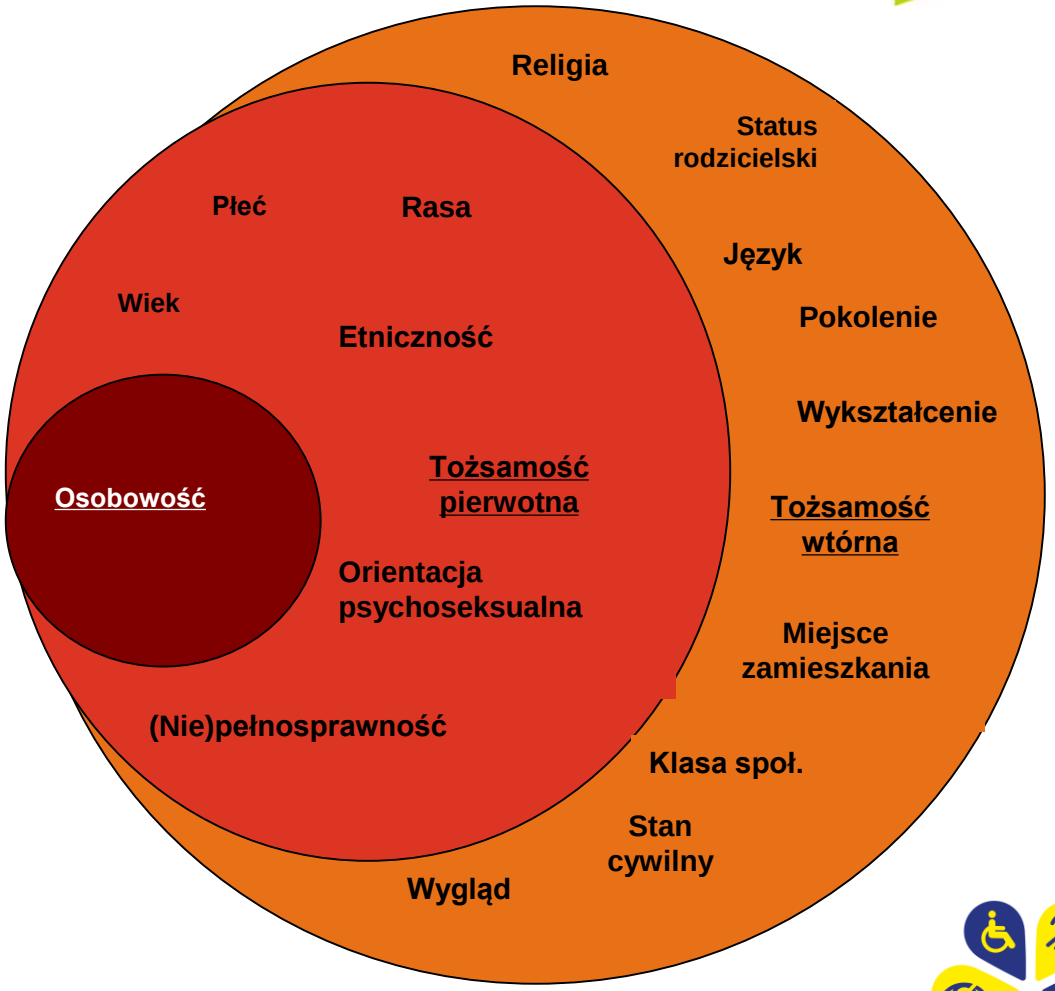

Grupa mniejszościowa

To określenie miejsca w hierarchii społecznej.

Niekoniecznie musi to być grupa mniejsza liczebnie (np. kobiety) ale jest to grupa o mniejszej władzy, prestiżu i niższym statusie, co ma wpływ na codzienne funkcjonowanie oraz możliwości zaspokojenia swoich potrzeb i interesów.

Mniejszość:

- Podporządkowana
- Niższy status
- Niewidzialna i „niema”
- Niska reprezentacja i wpływ
- Nie odnosi się do liczebności grupy, ale do jej sposobu funkcjonowania
- Brak władzy

Większość:

- Dominująca
- Wyższy status
- Uprzywilejowana
- Posiada kontrolę, wpływ
- Decyzyjność
- Segregacja i izolacja mniejszości
- Posiada władze

Stereotypy

To rozpowszechnione w danej grupie opinie, przekonania, reprezentacje czy schematy poznawcze, których obiektami są inne grupy społeczne, czy kulturowe.

Treść stereotypu to **cechy** przypisywane danej grupie i osobie/osobom z niej się wywodzącym.

Czy w stereotypach można znaleźć przysłowiowe „ziarnko prawdy”?

Cechy stereotypów

- Prostota – nadmierne upraszczanie rzeczywistości
- Powszechność – społeczny charakter
- Są nabywane, dziedziczone i przekazywane
- Są uogólnieniem – zacierają jednostkowe cechy i umiejętności
- Trwałość, sztywność, trudne do zmiany

Uprzedzenia

Negatywna postawa wobec zdefiniowanej społecznie grupy i każdej osoby, która jest spostrzegana jako jej członek/członkini

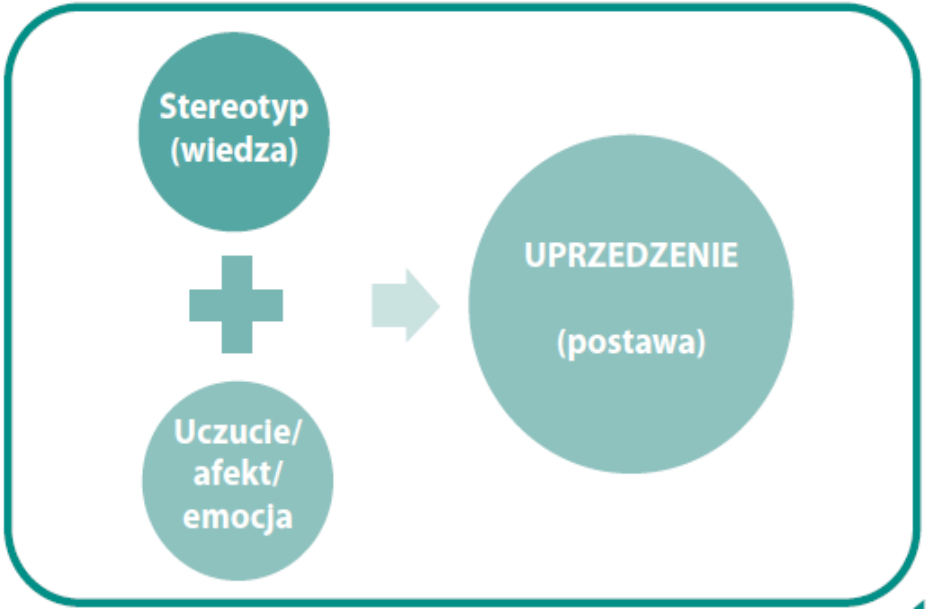

Łańcuch dyskryminacji

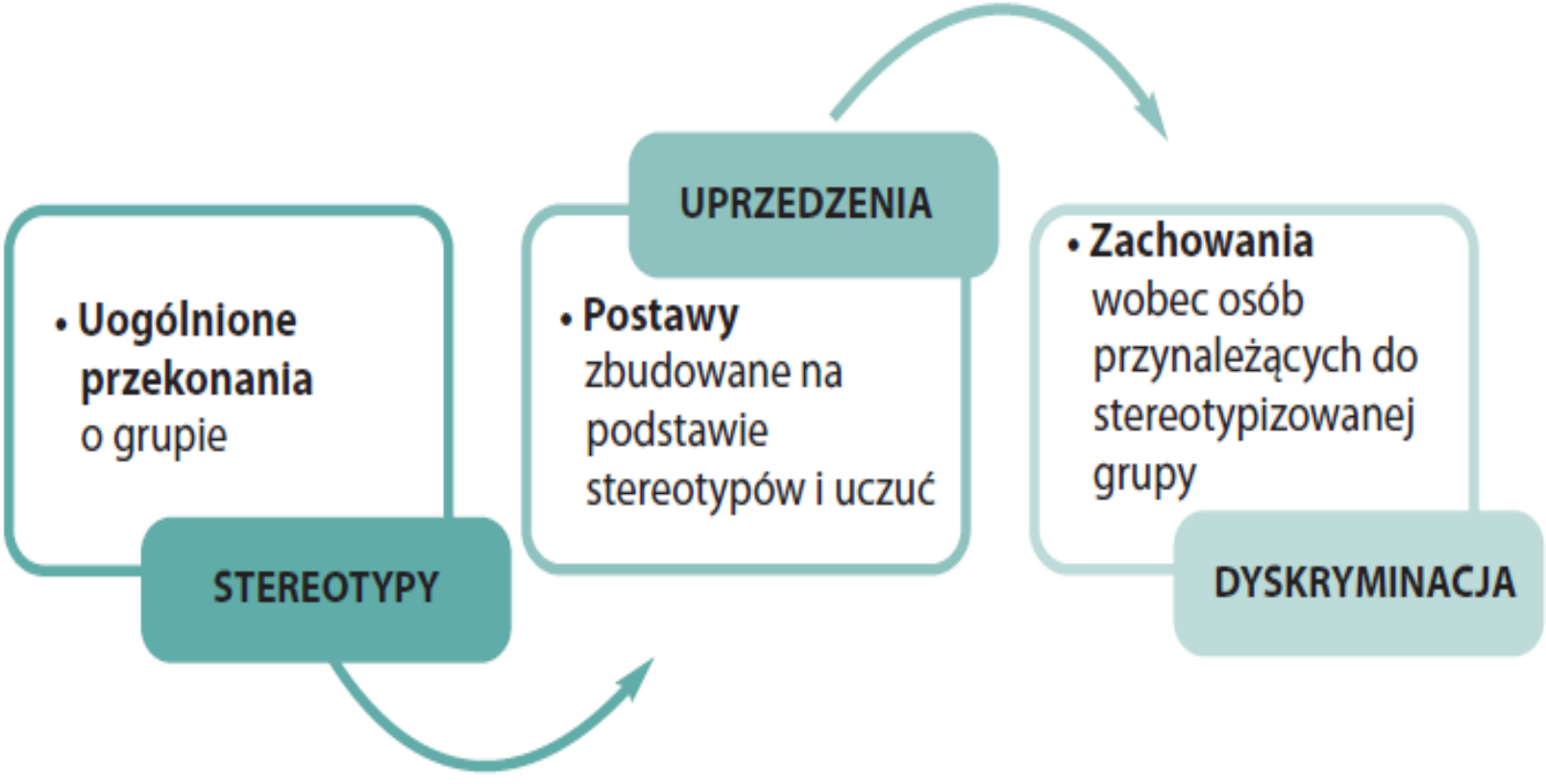

Poziomy dyskryminacji

Dyskryminacja **indywidualna** – do nierównego traktowania dochodzi pomiędzy pojedynczymi osobami, a jego efektem jest nierówny dostęp do zasobów, niemożność realizacji celów.

Dyskryminacja **instytucjonalna** – na poziomie instytucji czy organizacji (a także grupy) funkcjonują formalne lub nieformalne ustalenia, które powodują, że jedna z grup (lub kilka z nich) jest w gorszej sytuacji.

Poziomy dyskryminacji

Dyskryminacja **strukturalna** to efekt funkcjonowania systemu prawnego, społecznego, gospodarczego, politycznego, w wyniku którego osoby należące do pewnej grupy (często wyróżnionej na podstawie cechy prawnie chronionej) nie mają możliwości pełnego korzystania ze wszystkich zasobów i praw, czego efektem jest wykluczenie społeczne.

Rola języka w badaniach akademickich

W pracach filozoficznych L. Wittgensteina czy antropologicznych C. Lévi-Straussa znajdujemy dowody na rolę języka w kreowaniu świata społecznego.

Koncepcje M. Foucaulta, P. Bourdieu, J. Habermasa, A. Giddensa, M. Edelmana podkreślają rolę języka jako narzędzia władzy i dominacji.

Język jako nośnik nierówności

Językowe nierówności często prowadzą do utrwalania stereotypów, uprzedzeń a one z kolei stanowią zachętę do postaw dyskryminacyjnych.

Widać to w związkach frazeologicznych (np. „ruski miesiąc”, „babskie gadanie”, „żydowski procent”), w powiedzonkach (np. „płacze jak baba”) i przysłowiach (np. „Kochajmy się jak bracia, liczmy się jak Żydzi”).

Eliminacja z języka elementów, które niosą szkodliwe przesłanie jest pierwszym krokiem do tworzenie inkuzywnego języka.

Rola języka w praktyce

Język wpływa na naszą zdolność zwracania uwagi na informację.

Słowa są wskazówkami – kierują naszą uwagę w stronę określonych aspektów działania ludzi i sytuacji, w jakiej się znajdujemy.

Rola języka w praktyce

Język determinuje to, co widzimy w świecie oraz jak myślimy.

Język określa nasze postrzeganie rzeczywistości. Organizując nasze doświadczenia, w dużym stopniu wpływa na nasze życie.

Język deficytu

Co się dzieje, gdy określasz sytuację lub osobę w kategoriach „problemu”?

Jeśli coś określisz jako problem, to najczęściej podejmujesz działania, na rzecz „rozwiązania problemu”, często przypisując za niego winę osobie lub osobom.

Język deficytu skupia uwagę na ludzkich brakach i problemach – niepełnosprawny/a, nosiciel/ka HIV, bulimik/czka

Język inkluzywny

Jest to znajdowanie, tworzenie i używanie słów i wyrażeń, które usuwają lub skompensują ślady seksizmu, rasizmu, dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność czy wiek, homofobii lub jakichkolwiek innych elementów, które przedstawiają daną grupę w sposób, który skutkuje jej gorszą pozycją.

Język (współ)tworzony przez grupy mniejszościowe, których dotyczy.

Język inkluzywny

Unika etykietowania ludzi i sprowadzania ich do jednej, naznaczonej pejoratywnie tożsamości – to pozbawia ludzi ich indywidualności i ich uprzedmiotawia, sprowadzając do pewnych kategorii (niepełnosprawni, homoseksualiści, grubasy)

Unika stosowania jednej grupy jako standardu, wobec którego inni są oceniani. Kiedy przedstawiasz jedną grupę jako lepszą lub „normalną” i używasz tej grupy jako odniesienia dla innych, to Twój język staje się tendencyjny i może usprawiedliwiać dyskryminację.

Język inkluzywny

Wrażliwy na terminy określające poszczególne grupy – stosuj się do ich preferencji i zaleceń co do tego, jak chcą być określane.

W zależności od kontekstu kulturowego, ale także czasu i miejsca – terminy te mogą się od siebie różnić.

Jak tworzyć język inkluzywny

Twoje lenistwo lub nawyki i przyzwyczajenia nie są argumentem – język się zmienia i terminy do niedawna brzmiące „sztucznie i dziwnie”, dziś są pełnoprawnie stosowane.

Pamiętaj, że język jest żywy i tworzony społecznie – Ty również możesz mieć wpływ na to, jak będzie się on kształtować.

Bądź uważny/a i otwarta/y. Słuchaj, a w razie wątpliwości pytaj, w jaki sposób mówić o grupie, czy zjawisku.

Dylemat?

Samantha Connor, aktywistka zajmująca się niepełnosprawnością, która identyfikuje się jako osoba niepełnosprawna:

"Kilka lat temu zacząłem opisywać siebie jako osobę niepełnosprawną, już przestałam liczyć, ile razy poprawiła mnie w tej kwestii sprawna fizycznie osoba. Zdecydowałem się opisać siebie, nie jestem osobą z kobiecością, nikt nie kłóci się ze mną w kwestii tożsamości jako kobiety. Ale niepełnosprawność wydaje się być tak złą rzeczą, że powinnam ją starannie usunąć, a przynajmniej nie ujawniać.

Jestem niepełnosprawną kobietą, jestem niepełnosprawna przez postawy, fizyczne bariery i dyskryminację, a nie dlatego, że jestem "osobą z dystrofią mięśniową".

Modele niepełnosprawności

Biologiczne - niepełnosprawność staje się problemem jednostek obecnym w ich ciele, który może być rozwiązany wyłącznie poprzez działanie innych – specjalistów od diagnozy, leczenia i rehabilitacji medycznej

Funkcjonalne - centralną kategorią definicyjną dla tego zjawiska staje się pojęcie funkcji, przy czym wyraźnie oddziela się funkcje tkanek, narządów i ich systemów, czyli biologiczne, od funkcji ciała, takich jak widzenie, słyszenie, poruszanie się, chwytanie, mówienie, czy wyższych funkcji psychicznych.
Dynamika procesu w obszarze zainteresowań a nie sam stan niepełnosprawności.

Modele niepełnosprawności

Społeczne - nierozerwalnie związane z ruchem emancypacyjnym osób z niepełnosprawnością, które rozwijały się niezależnie od siebie i niemal równolegle, począwszy od lat sześćdziesiątych XX wieku, w USA i Wielkiej Brytanii.

Uszkodzenie (eng. impairment)
Uszkodzenie powstające na podstawie stanu fizycznego lub psychicznego, z którym [może] wiązać się ograniczenie sprawności o charakterze funkcjonalnym.

Niepełnosprawność (eng. disability)
Izolacja i wykluczenie z pełnej partycypacji [aktywności] społecznej powstałe w wyniku opresji osób z ograniczeniami sprawności ze strony społeczeństwa [struktury współczesnego społeczeństwa].

Inkluzywna komunikacja w kontekście niepełnosprawności

Bądź rzecznikiem/rzeczniczką osób niepełnosprawnych:

Osoby z niepełnosprawnością posiadają równe prawa, lecz nie posiadają równych szans społecznych, w tym tych związanych z korzystaniem z kultury.

Zatem jako osoby reprezentujące świat kultury powinniśmy występować w roli rzeczników osób niepełnosprawnych wobec samorządów i władz – pomagając w przełamywaniu barier (również architektonicznych) i w dostępie do dóbr i zasobów kultury.

Inkluzywna komunikacja w kontekście niepełnosprawności

Przygotowując informację o swoim domu kultury czy muzeum łam stereotypy!

W treściach unikaj współczucia i nadmiernej egzaltacji. Osoby niepełnosprawne nie potrzebują tego, lecz równego traktowania. Po co używać określeń typu: „odważny” lub „niezwykły” w stosunku do osoby z niepełnosprawnością, która w rzeczywistości nie robi niczego odważnego lub niezwykłego lecz najzwyczajniej funkcjonuje.

Traktuj osoby niepełnosprawne poważnie. Rozmawiając z osobą niepełnosprawną zwracaj się bezpośrednio do niej, a nie do jej matki, ojca czy opiekuna.

Komunikowanie o osobach z niepełnosprawnością intelektualną

NIE PRZEDSTAWIAJ obrazów (fotografii, filmów) ludzi z niepełnosprawnością intelektualną, które ukazują ich jako:

- smutnych lub godnych pożałowania - to jedynie utwierdza pogląd, że nie jest przyjemnie z nimi przebywać i nie ma sensu im pomagać;

- źle ubranych i zaniedbanych - to jedynie utwierdza pogląd, że uzasadnione jest, aby ich nie cenić i nie szanować, i że nie są to osoby, z którymi chciałoby się identyfikować;

Komunikowanie o osobach z niepełnosprawnością intelektualną

NIE PRZEDSTAWIAJ obrazów (fotografii, filmów) ludzi z niepełnosprawnością intelektualną, które ukazują ich jako:

- samotnych lub odizolowanych od świata - to jedynie utwierdza pogląd, że oni nie są częścią naszego świata; nie należą do naszej społeczności;

- w niecodziennym, nietypowym otoczeniu lub sytuacjach - to jedynie utwierdza pogląd, że są to ludzie chorzy, wymagający szczególnych warunków, osoby całkowicie zależne, które np. same nie potrafią nic powiedzieć, zdecydować, którym jest wszystko obojętne itp.

Komunikowanie o osobach z niepełnosprawnością intelektualną

NIE PRZEDSTAWIAJ obrazów (fotografii, filmów) ludzi z niepełnosprawnością intelektualną, które ukazują ich jako:

- siedzących lub leżących bezczynnie - to jedynie utwierdza pogląd, że oni nic nie potrafią robić;
- robiących coś niezrozumiałego lub pozbawionego godności (np. dorosła osoba grająca w dziecięcą grę, w łazience lub wc) - to jedynie utwierdza pogląd, że to "wieczne dzieci"; że nie są w stanie być inni; że nie zasługują na szacunek;

Edukacja antydyskryminacyjna

Edukacja antydyskryminacyjna to świadome działanie podnoszące wiedzę, umiejętności i wpływające na postawy, które ma na celu przeciwdziałanie dyskryminacji i przemocy motywowanej uprzedzeniami oraz wspieranie równości i różnorodności.

Edukacja antydyskryminacyjna:

- rozwija wiedzę na temat mechanizmów dyskryminacji i wykluczenia,
- buduje kompetencje przeciwdziałania dyskryminacji,
- rozwija wiedzę na temat grup dyskryminowanych oraz ruchów emancypacyjnych,
- wzmacnia grupy i osoby dyskryminowane i wykluczone na zasadach włączania i upodmiotowienia.

Nasze działania

1. Rozwijamy kompetencje osób zajmujących się edukacją antydyskryminacyjną

2. Budujemy standardy edukacji antydyskryminacyjnej

3. Działamy na rzecz włączenia edukacji antydyskryminacyjnej do systemu edukacji formalnej w Polsce:

    a) prowadzimy badania systemu edukacji formalnej w Polsce, aby zobaczyć, na ile edukacja antydyskryminacyjna jest w tym systemie obecna,
    b) koordynujemy działania Koalicji na rzecz Edukacji Antydyskryminacyjnej i budujemy dialog z decydentkami i decydentami systemu edukacji.

Literatura:

1. Anna I. BRZEZIŃSKA , Radosław KACZAN, Karolina SMOCZYŃSKA (red.) DIAGNOZA POTRZEB I MODELE POMOCY dla osób z ograniczeniami sprawności, Warszawa 2010.

2. Beata Maciejewska, JAK PISAĆ I MÓWIĆ O DYSKRYMINACJI PORADNIK DLA MEDIÓW, Stowarzyszenie Inicjatyw Niezależnych „Mikuszewo”, Mikuszewo 2007

3. Adam Pawłowski „Komunikacja jako narzędzie wykluczenia”, wystąpienie podczas zebrania POLSKIEGO TOWARZYSTWA SEMIOTYCZNEGO, 15 kwietnia 2016

4. Materiały Towarzystwa Edukacji Antydyskryminacyjnej.

Dziękuję za uwagę!

Kontakt:

www.tea.org.pl

biuro@tea.org.pl
e.stoecker@tea.org.pl

„Szkoła Równości”,
„Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej”